

О. І. Сідляр,
асистент кафедри економіки підприємства та управління персоналом,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕЛЕМЕНТИ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В XX—XXI СТОЛІТТЯХ

O. Sidliar,
Assistant, Department of Enterprise Economics and Personnel Management,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ELEMENTS FOR CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE XX—XXI CENTURIES

У статті узагальнено теоретичні положення щодо суті поняття "сталий розвиток", варіантність перекладу терміну з англійської мови, визначено актуальність та проаналізовано аспекти розвитку концепції у XX—XXI століттях на основі міжнародних документів. Окреслено фактори, які впливають на реалізацію концепції сталого розвитку в Україні.

The article summarizes the theoretical position on the merits of the concept of "sustainable development", translation variance term in English, defined and analyzed aspects of the relevance of the concept in the XX—XXI century based on international documents. Outlined the factors that affect the implementation of sustainable development in Ukraine.

Ключові слова: сталий розвиток, елементи сталого розвитку, Всесвітні саміти зі сталого розвитку, стратегія "Європа-2020".

Key words: sustainable development, components of the sustainable development, World Summits on Sustainable Development, Europe 2020 strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ТА ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Концепція сталого розвитку активно обговорюється світовим співтовариством. Вона об'єднала в собі коло проблематик різних сфер людської діяльності: економіки, екології та інших суміжних секторів. Жодна інша наукова ідеологія не мала такого широкого резонансу в наукових, владних та громадських колах. Враховуючи особливості сучасної динаміки розвитку світу, людство усвідомило, що перебуває на порозі цілого ряду криз — екологічної, економічної, фінансової. Кризовий стан навколишнього середовища, зниження обсягів відновлювальних ресурсів, демографічний "вибух", бідність населення, фінансово-економічні кризи зумовили необхідність формування вектору дій, що б дозволило б подолати виклики, які зародилися як наслідок антропогенного впливу на природу.

Вирішення зазначених питань особливо актуальними є нині, адже вони впливають не лише на сьогоденні умови життя суспільства, але можуть вплинути і на рівень життя прийдешньої генерації. Флагманом на шляху вирішення проблем стала концепція сталого розвитку.

Ідейні постулати набули поширення в багатьох країнах, проте одночасно реалізація даної концепції ускладнюється її всеохоплюючим характером. Враховуючи коло проблематик та масштабність залучення кількості учасників процесу реалізації, її можна вважати домінують ідеологією у третьому тисячолітті і можливістю вийти на новий рівень розвитку суспільних відносин. Хоча дана концепція постійно оновлюється і розширюється з метою подолання новітніх викликів, вона базується на працях багатьох вчених. Коріння даної концепції сягає робіт українського вченого Володимира Вернадського, котрий ще на початку XX століття говорив про важливість усвідомлення зв'язку між людиною та природою як єдиного цілого та формування нової категорії "ноосфера". Подальшого розвитку концепція набуває шляхом залучення до обговорень на рівні міжнародних організацій, що свідчить про актуальність та нагальність даної парадигми. Одночасно відкритим залишається питання не просто про декларування цілей сталого розвитку, а й про формування дієвих інструментів реалізації та дотримання визначених постулатів, що дозволить перенести концепцію з ідейної до реальної площини.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Враховуючи надзвичайну актуальність концепції сталого розвитку для багатьох країн світу, відбулися стабільні обговорення в рамках міжнародних самітів, конференцій тощо. Результати даних обговорень стали основою для підсумкових документів, котрі набували подальшого поширення. Вагомий внесок у вивчення теоретичних й практичних проблем сталого розвитку зробили вітчизняні та закордонні науковці, такі як О.М. Бородіна, Б.В. Буркинський, З.В. Герасимчук, Б.Г. Данилишин, Ю.М. Лопатинський, Н.А. Мікула, О.А. Попова, В.М. Трегобчук, О.В. Шубравська та інші.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є узагальнення теоретичних положень щодо суті поняття "сталий розвиток", визначення аспектів розвитку концепції у ХХІ столітті.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дискусії вітчизняних науковців стосовно концепції сталого розвитку починаються вже з самої її назви. Сумніву піддається поєднання категорій "сталий" і "розвиток", що, на думку ряду вчених, суперечать одна одній і не дозволяють повною мірою розкрити явище, котре має на меті відобразити. Згідно тлумачного словника української мови, під "розвитком" розуміють процес, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного стану до іншого [4, с. 1235]. В цьому ж словнику "сталий" трактується як "визначеність, сформованість, постійність, збереження постійного складу та величини, що не зазнає коливань, не піддається змінам" [4, с. 1383]. Виходячи з цього, ряд науковців таких, як А.В. Бойко [12, с. 33—35], Л.Г. Мельник [10, с. 7], В.П. Непийвода [9] та інші наголошують на дисонансі поєднання двох слів із протилежним по суті значенням та ратують про необхідність заміни назви "сталий розвиток" на "стійкий розвиток", або "життєзабезпечуючий розвиток", або "збалансований розвиток". Ця ситуація зумовлена різновекторністю підходів, перш за все, до перекладу терміну з інших мов, проте одночасно і пов'язана із міждисциплінарністю підходів до вивчення самої концепції. Так, в науковій сфері застосовується англійський термін "sustainable development", німецькомовний — "nachhaltige Entwicklung", французькомовний — "developpement durable", а в польській мові — "zrównowazony rozwoj". Водночас згадане вище словникове трактування поняття "сталий" лише перше визначення даного слова в словнику. Четверте за рахунком тлумачення звучить: "сталий — це розрахований на довгий час, призначений для тривалого функціонування; не тимчасовий", а шосте тлумачення відображає таке значення слова: "твердий, непохитний; який надійно забезпечує існування, розвиток чого-небудь; остаточно визначений, сформований (про погляди, поняття і т.ін.)" [4, с. 1383]. Розглядаючи різні тлумачення, дані аспекти згаданого визначення не є настільки суперечливими, оскільки сталий розвиток можна трактувати і як остаточно визначений, сформований розвиток. На нашу думку, задля уникнення непорозумінь та двояких асоціацій краще використовувати "стійкий розвиток", але враховуючи закріпленість у вітчизняній нормативній та науковій базі в подальшому будемо використовувати термін "сталий розвиток".

Існує багато трактувань концепції сталого розвитку, проте базовим приймаємо підхід, запропонований Всесвітньою комісією з навколишнього середовища та розвитку ООН, а саме: "сталий розвиток — це розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, проте не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [8]. Передумовою концепції сталого розвитку є економічна аксіома, суть котрої полягає у тому, що потреби безмежні, а ресурси — обмежені. Так, концепція сталого розвитку ратує, що потре-

би людства постійно зростають, а біосфера не здатна забезпечити належним рівнем не лише майбутні покоління, а й теперішні. Окрім того, ситуація ускладнюється і тим, що людина у процесі своєї життєдіяльності негативно впливає на навколишнє середовище, що лише посилює наслідки пришвидшеної його руйнації. Важко назвати концепцію сталого розвитку лише науковою парадигмою. На користь даного твердження є той факт, що дана концепція набула всесвітнього визнання світовою спільнотою та була задекларована Всесвітніми самітами як шлях до розвитку багатьох країн. Свідченням цього є і те, що протягом тривалого проміжку часу цілі сталого розвитку удосконалювалися згідно із вимогами мінливого зовнішнього середовища.

Концепція сталого розвитку інтегрує різні за характером цілі (економічні, екологічні, соціальні), території (окремий населений пункт, регіон, державу, континент, планету), час (теперішня та майбутня генерація). Ці складові мають велике значення, оскільки різносторонньо забезпечують життєдіяльність і потреби окремого індивідуума та людства в цілому. Суспільний прогрес можливий у випадку інтегрованої реалізації згаданих складових [11, с. 21]. Отже, під сталим розвитком розуміють лише ті зміни, які відповідають інтересам громадян, в результаті сприяючи підвищенню якості їх життя. Важливим при цьому залишається фактор зростання людських можливостей і безпеки, що дозволяють з упевненістю дивитись у майбутнє.

Значні напрацювання були здійснені протягом ХХ та початку ХХІ століття на конференціях, самітах. Одні з найвагоміших віх та основні аспекти на шляху встановлення концепції схематично зображено на рисунку. Спочатку в концепції сталого розвитку домінувала екологічна складова та говорили про пагубний антропогенний вплив на навколишнє середовище. Більшість проголошених ідей стосувалися встановлення гармонії між суспільством та природою. Проте, з плином часу, додалися нові, не менш актуальні аспекти, почали акцентувати увагу на економічних та соціальних факторах. Поняття "сталий розвиток" все частіше вживається разом з категоріями "зелена" економіка, "розумне, всеохоплююче зростання", "промислова безпека" тощо. Це свідчення того, що світове співтовариство всіма методами намагається наблизитися до проголошених цілей. Звісно, сама концепція не є самометою, проте є потужним підґрунтям на шляху до формування нових суспільних відносин.

Актуальність даної концепції підтверджується і тим, що світове співтовариство, не зважаючи на складність реалізації проголошених постулатів, постійно обговорює та вносить корективи до плану дій. Свідченням того є прийнята у 2010 році в Брюсселі стратегія "Європа — 2020", котра проголошує напрям руху до розумного, сталого та всеохоплюючого зростання. У підсумковому документі було визнано, що економіки країн-членів Європейського Союзу тісно пов'язані між собою і це вимагає від урядів окремих країн спільних дій. Ситуація в Європі погіршується на фоні екологічних викликів та старіння населення. У зв'язку з цим "Європа — 2020" пропонує три взаємопов'язані пріоритети [5]:

- розумне зростання: зростання економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях;

- стає зростання: сприяння більш ефективному використанню ресурсів, розвитку більш екологічної та конкурентоспроможної економіки;

- всеохоплююче зростання: стимулювання економіки з високим рівнем зайнятості, що сприятиме соціальної та територіальної згуртованості.

Впровадження таких пріоритетів розвитку свідчить про те, що погляди на поняття сталого розвитку трансформуються під призموю постійних змін зовнішнього середовища, загострення невирішених проблем та зосереджують увагу на нових аспектах досягнення подальших цілей (рис. 1).

Варто зауважити, що ситуація щодо сталого розвитку в Україні є відносно несприятливою. Це зумовлено рядом факторів, а саме [7, с. 18]:

- економічна обмеженість;
- соціальна нерівність;
- екологічні проблеми;
- інституційна недосконалість.

Сукупність даних факторів формує загрозливу ситуацію і потребує подальших кроків на шляху забезпечення сталого розвитку в Україні. Першочерговими є формування ширшої нормативної бази, створення відповідної ланки у виконавчій владі, метою діяльності котрої була б розробка, організація, виконання поставлених завдань та контроль на шляху досягнення сталого розвитку та взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Позитивним є той факт, що Україна не залишається осторонь світових тенденцій та переймає досвід передових країн. Так, 12 січня 2015 року Президент України схвалив своїм указом Стратегію сталого розвитку "Україна-2020". Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Задля цього рух уперед здійснюватиметься за такими векторами [13]:

- вектор розвитку — це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя;
- вектор безпеки — це забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності;
- вектор відповідальності — це забезпечення гарантій, що кожен громадянин матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг у державному та приватному секторах. Територіальні громади самостійно вирішуватимуть питання місцевого значення, свого добробуту і нести муть відповідальність за розвиток всієї країни;

- вектор гордості — це забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт.
- Комбінація даних векторів сприяє подальшому впровадженню сталого розвитку на теренах України та дозволить згрупувати сили навколо вирішення поставлених проблем. Окрім того, проголошені вектори формують ідейну складову реалізації концепції на вітчизняному просторі. На ґрунті даної ідеології формується суспільний договір, що має за основу забезпечення реалізації проголошених цілей та базується на основі відповідальності трьох сторін [13]:

- відповідальність влади;
 - відповідальність бізнесу;
 - відповідальність громадянського суспільства.
- Поєднання зусиль та формування системи відповідальності даних сторін забезпечить збалан-



Рис. 1. Аспекти концепції сталого розвитку в міжнародних документах

Джерело: узагальнено автором.

сований шлях до досягнення сталого розвитку. Першочергова увага повинна бути націлена на вивчення базових складових сталого розвитку: економічна, соціальна та екологічна. Проте не варто забувати і про інституційну, організаційно-економічну, технологічну, правову, політичну, духовну складові, котрі відіграють забезпечуючу роль на шляху суспільної взаємодії. Це означає, що реалізація концепції сталого розвитку вимагає системного підходу. Разом із цим, важливою необхідністю є забезпечення взаємодії зацікавлених сторін. Без неї досягнення бажаного результату буде малоімовірним.

На нашу думку, варто виокремити такі подальші напрями дослідження забезпечення сталого розвитку в Україні:

- прийняття нормативної бази, що дозволить налагодити законодавчі механізми регулювання та організації впровадження сталого розвитку;

— створення належної та дієвої інституційної мережі;

— формування стратегічних планів на шляху до досягнення сталого розвитку та деталізація їх за різними сферами людської життєдіяльності;

— створення національної системи індикаторів, що дасть змогу ґрунтовно контролювати та оцінити ступінь досягнення проголошених цілей;

— формування громадської думки та синергія зусиль зацікавлених груп.

Розробка комплексу заходів у даних напрямках дозволить забезпечити належне підґрунтя для реалізації концепції сталого розвитку на теренах України, проте потребує проведення великого обсягу роботи, залучення спеціалістів з різних галузей та інтеграції зусиль з сторони влади, бізнесу та громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ З ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Концепція сталого розвитку невпинно проходить етапи свого удосконалення, свідченням чого є постійний інтерес зі сторони представників різних груп суспільства (науковців, політиків, громадських організацій) та врахування все більшої кількості проблем, з котрими необхідно боротися вже сьогодні, оскільки вони несуть загрозу майбутньому. Хоча історично концепція розглядалася з екологічного боку, сьогодні невід'ємним є врахування економічного та екологічного чинників, що вимагає у процесі дослідження застосування міждисциплінарних підходів. Проте важливо усвідомити, що швидкий перехід до сталого розвитку утруднений, оскільки розвиток завжди пов'язаний із темпами зростання. Головною проблемою є усвідомлення тієї межі, який саме ріст не несе загрози навколишньому середовищу та забезпечує сталість розвитку. Тому розробка конкретних заходів і механізму забезпечення сталого розвитку з врахуванням інтересів зацікавлених сторін становить завдання для подальших наукових досліджень.

Література:

1. Agenda 21: Table of Contents. Earth Summit, 1992 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://habitat.igc.org/agenda21/>
2. Report of the United Nations Conference on the Human Environment, A/CONF.48/14/Rev.1, Stockholm, 5—16 June 1972 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf>
3. Report of the World Summit on Sustainable Development Johannesburg, South Africa 26 August — 4 September 2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/131302_wssd_report_reissued.pdf
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. — К, Ірпінь: Перун, 2005. — 1728 с.
5. Європа 2020: стратегія розумного, стійкого і всеосяжного зростання. — К.: Федерація роботодавців автомобільної галузі України, 2014. — 21 с.
6. Итоговый документ Конференции ООН по устойчивому развитию "Рио+20" "Будущее, которого мы хотим" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html
7. Лопатинський Ю.М. Сталий розвиток аграрного сектора національної економіки у контексті євроінтеграції / Ю.М. Лопатинський // Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка. — 2015. — Вип. 730—731. — С. 17—20.
8. Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР): пер. с англ. — М.: Прогресс, 1989. — 376 с.

9. Непийвода В.П. Проблема відтворення англійських термінів "sustainable development" та "sustainability" в українській правничій мові / В.П. Непийвода // Екологічний вісник. — 2008. — № 3. — С. 24—26.

10. Основи стійкого розвитку / За заг. ред. д.е.н., проф. А.Г. Мельника. — Суми: Університетська книга, 2005. — 654 с.

11. Попова О.Л. Теоретичні основи стійкого розвитку агросфери та формування адекватної української стратегії / О.Л. Попова // Збірник наукових праць ННЦ "Інститут землеробства УААН". — 2010. — Вип. 3. — С. 18—27.

12. Стійкість національної економіки: теорія, методологія, практика / А.В. Бойко; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. — К., 2014. — 288 с.

13. Стратегія сталого розвитку "Україна — 2020", схвалено Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

References:

1. Earth Summit (1992), Agenda 21: Table of Contents, Rio de Janeiro, Brazil.
2. United Nations Conference on the Human Environment (1972), Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm, Sweden, available at: <http://www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf>
3. World Summit on Sustainable Development (2002), Report of the World Summit on Sustainable Development, Johannesburg, South Africa, available at: http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/131302_wssd_report_reissued.pdf
4. Busel, V.T. (2005), Velykyj tлумачnyj slovnyk suchasnoi ukrains'koi movy [Great Dictionary of modern Ukrainian language], Perun, Kyiv, Ukraine.
5. Europe 2020: a strategy for smart, sustainable and inclusive growth (2014), Federatsiia robotodavtsiv avtomobil'noi haluzi Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
6. UN Conference on Sustainable Development (2014), "The outcome document of the UN Conference on Sustainable Development "Rio + 20" "The future we want", available at: www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html (Accessed 21 Oct 2014).
7. Lopatyn'skyj, Yu.M. "Sustainable development of the agricultural sector of the economy in the context of European integration", Naukovyj visnyk Chernivets'koho universytetu. Ekonomika, vol. 730—731, pp. 17—20.
8. MKOSR (1989), Nashe obschee budushee: Doklad Mezhdunarodnoj komys'syy po okruzhaiuschej srede y razvytyiu [Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development], Progress, Moscow, Russia.
9. Nepiyvoda, V.P. (2008), "Problem playing English speaking terms "sustainable development" and "sustainability" in Ukrainian legal language", Ekolohichnyj visnyk, vol.3, pp. 24—26.
10. Mel'nyka, L.H. (2005), Osnovy stijkoho rozvytku [Basics of sustainable development], Universytets'ka knyha, Sumy, Ukraine.
11. Popova, O.L. (2010), "Theoretical foundations of sustainable development and to establish an adequate atmosphere Ukrainian strategy", Zbirnyk naukovykh prats' NNTs "Instytut zemlerobstva UAAN", vol. 3, pp. 18—27.
12. Bojko, A.V. (2014), Stijkist' natsional'noi ekonomiky: teoriia, metodolohiia, praktyka [The stability of the national economy: theory, methodology, practice], In-t ekon. ta prognosuv. NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
13. Decree of the President Ukraine (2015), Sustainable Development Strategy "Ukraine — 2020", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

Стаття надійшла до редакції 09.06.2015 р.